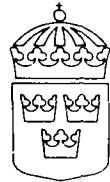

Justitiekammarens betänkande

1986/87:34

om anslag till utredningar m. m.

(prop. 1986/87:100, bil. 4, A 3, jämte motioner)

JuU
1986/87:34

ANDRA HUVUDTITELN

Justitiedepartementet m. m.

Utredningar m. m. Regeringen har i proposition 1986/87:100 bilaga 4 (justitiedepartementet) under punkt A 3 (s. 32) föreslagit riksdagen att till Utredningar m. m. för budgetåret 1987/88 anvisa ett reservationsanslag av 21 530 000 kr.

Motioner

I motion 1986/87:Ju410 av Allan Ekström (m) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om en verklighetsanpassning av påföljdssystemet (yrkande 2).

I motion 1986/87:Ju506 av Gunilla André (c) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts dels om forskning och utvärdering av olika behandlingsmetoder (yrkande 4), dels om könsrollernas betydelse för brottsligheten (yrkande 5).

I motion 1986/87:Ub43 av Bertil Fiskesjö m. fl. (c) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförts om forskning kring skillnaden i brottsbenägenhet hos kvinnor och män (yrkande 5).

I motion 1986/87:Ju602 av Marianne Karlsson (c) hemställs att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag till en ändring av nödvärnsreglerna i brottsbalken, innebärande att rätten till nödvärn förstärks, så att straffrihet blir det normala i stället för undantaget, även för s. k. nödvärnsexcess.

I motion 1986/87:Ju603 av Allan Ekström (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär att bötesstraff skall kunna verkställas genom uppörd.

I motion 1986/87:Ju606 av Göran Ericsson (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär en utredning om ett system med fakultativ frigivning som kan kopplas till motprestation i form av studier eller yrkesutbildning.

I motion 1986/87:Ju607 av Carl Bildt m. fl. (m) hemställs med hänvisning till vad som anförts i motion 1986/87:K206 att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om tidpunkten för lagstiftning om straffansvar för tjänstefel.

I motion 1986/87:Ju618 av Mona Saint Cyr (m) hemställs att riksdagen beslutar om sådan ändring i betalningsordningen för böter, viten och vissa rättshjälpskostnader att analoga kravrutiner med ordningsboten tillämpas.

I motion 1986/87:Ju624 av Maja Bäckström m. fl. (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om påföljd vid upprepade våldsbrott.

I motion 1986/87:Ju627 av Blenda Littmarck (m) och Ingvar Eriksson (m) hemställs att riksdagen begär att regeringen snarast framlägger förslag om återinförande av ämbetsmannaansvaret för samtliga tjänstemän i offentlig förvaltning.

I motion 1986/87:Ju632 av Margit Gennser (m) och Olle Aulin (m) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts i motionen dels om statens ansvar att skydda medborgarna från en allt grövre våldsbrottslighet (yrkande 1), dels om strängare straff vid vanebrottslighet och skärpta regler vid villkorlig frigivning (yrkande 2).

I motion 1986/87:Ju633 av Bengt Harding Olson (fp) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om nödvärnsrätten (yrkande 1).

I motion 1986/87:Ju635 av Ulla Tillander (c) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om skärpta regler vid villkorlig frigivning och om strängare straff vid upprepad brottslighet (yrkande 2).

I motion 1986/87:Ju636 av Bo Lundgren (m) och Rolf Clarkson (m) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande reglerna för slutna psykiatrisk vård (yrkande 4).

I motion 1986/87:Ju703 av Bengt Harding Olson (fp) hemställs att riksdagen beslutar om sådan ändring i 30 kap. 13 § rättegångsbalken att rättelse av dom kan ske vid förbiscende av tillgodoräknande av häktningstid.

I motion 1986/87:Ju704 av Bengt Harding Olson (fp) hemställs att riksdagen beslutar om sådan ändring i 35 § lagsökningslagen (1946:808) att utgångspunkten för återvinningstalan i mål om betalningsföreläggande preciseras.

I motion 1986/87:Ju717 av Knut Wachtmeister m. fl. (m) hemställs med hänvisning till vad som anförts i motion 1986/87:Sk723, såvitt nu är i fråga, att riksdagen hos regeringen begär förslag om införande av straffansvar för tjänstefel (yrkande 1).

I motion 1986/87:Ju801 av Hugo Hegeland (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär en utredning av de totala kostnaderna för samhället i vad gäller brott mot enskilda.

I motion 1986/87:Ju802 av Carl Bildt m. fl. (m) hemställs, såvitt nu är i fråga, dels att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om statens ansvar för att skydda medborgarna mot brott

(yrkande 1), om allmänpreventionens brottsavhållande betydelse (yrkande 2) och om strängare straff vid vanebrottslighet (yrkande 9), dels att riksdagen beslutar att ändra brottsbalken och lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt så att den obligatoriska villkorliga frigivningen upphävs (yrkande 10), dels att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om stramare skyddstillsyn (yrkande 11) och dels att riksdagen hos regeringen anhåller om utredning i avsikt att klarlägga de totala kostnaderna för brott mot enskilda (yrkande 14).

I motion 1986/87:Ju808 av Olof Johansson m. fl. (c) hemställs, såvitt nu är i fråga, dels att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om påföljd för våldsbrott (yrkande 10), dels att riksdagen beslutar att de före den 1 juli 1983 gällande reglerna för villkorlig frigivning skall återinföras (yrkande 11).

I motion 1986/87:Ju816 av Yngve Wernersson (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om åtgärder för att begränsa kriminaliteten (delvis).

Utskottet

Medelsberäkningen

Regeringens förslag under detta anslag innebär en ökning med drygt 2 milj. kr. i förhållande till vad som hittills anvisats för innevarande budgetår. Totalt föreslås drygt 21,5 milj. kr. för nästa budgetår.

Under år 1986 har fem kommittéer slutfört sina uppdrag medan en ny kommitté – juristkommissionen med anledning av mordet på Olof Palme – har tillsatts; se härom även utskottets betänkande JuU 1986/87:19 s. 7 ff och proposition 1986/87:109 bilaga 1, JuU 28.

Utskottet tillstyrker regeringens förslag till medelsanvisning.

Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare

I två motioner tas upp frågan om påföljder för *psykiskt störda lagöverträdare*, främst dem som begår allvarliga våldsbrott. I den ena motionen (624) görs gällande att det finns fall där en psykiskt störd våldsvärkare anses kunna dömas varken till sluten psykiatrisk vård eller till fängelse. Ibland anses då inte heller häktning kunna ske. Enligt motionärerna bör en lagändring ske så att det i sådana fall alltid döms till en vårdpåföljd. – I den andra motionen (636) förespråkas bl. a. att den som har dömts till sluten psykiatrisk vård skall få avtjäna också ett fängelsestraff efter vårdtidens slut.

Enligt 31 kap. 3 § brottsbalken (BrB) kan rätten förordna att den dömda skall överlämnas till *sluten psykiatrisk vård*, om föreskriven medicinsk utredning visar att han kan ges vård med stöd av lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV). LSPV förutsätter bl. a. att vård på sjukhus skall vara oundgängligen påkallad till följd av att det föreligger vissa i lagen angivna omständigheter i fråga om den psykiskt sjuke. Om den dömda visserligen är psykiskt störd vid tillfället för domen men inte begick själva gärningen under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet

eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, får överlämnande till sluten psykiatrisk vård ske bara om det föreligger särskilda skäl till det (31 kap. 3 § andra punkten BrB).

Enligt 31 kap. 4 § BrB får rätten, om mera ingripande åtgärd av särskilda skäl inte är påkallad, förordna att den som har begått brott och är i behov av psykiatrisk vård eller tillsyn skall överlämnas till *öppen psykiatrisk vård*.

Enligt föreskrift i 33 kap. 2 § BrB får för brott som någon har begått under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom inte tillämpas andra påföljder än överlämnande till särskild vård eller, under vissa förutsättningar, böter eller skyddstillsyn. Bl. a. fängelse är alltså uteslutet som påföljd.

Frågan om påföljder för psykiskt störda lagöverträdare har efter BrB:s tillkomst övervägts i flera olika sammanhang utan att det hittills skett några genomgripande lagstiftningsåtgärder. År 1971 tillsattes den s. k. Bexeliuskommittén för att utreda frågan om påföljder för psykiskt avvikande lagöverträdare m. m. och föreslå åtgärder för att avhjälpa brister i det rättspsykiatriska utredningsväsendet. Kommittén föreslog i betänkandet (SOU 1977:23) Psykiskt störda lagöverträdare en rad åtgärder, främst i fråga om ett förändrat användningsområde för sluten psykiatrisk vård resp. fängelse som påföljd för brott. Kommitténs förslag, som remissbehandlades, har inte lett till lagstiftning. – I februari 1981 avgav en arbetsgrupp inom socialstyrelsen (den s. k. ASV-gruppen) en rapport innehållande ett förslag till rättspsykiatrisk regionvård. Rapporten tog upp förslag bl. a. till en ökad samverkan mellan den rättspsykiatriska undersökningsverksamheten och verksamheten med vård av de psykiskt störda lagöverträdarna. Förslaget som har remissbehandlats är alltjämt föremål för överväganden. – Därefter har frågan om påföljder för de psykiskt störda lagöverträdarna övervägts av socialberedningen (S 1980:07). I betänkandet (SOU 1984:64) Psykiatri, tvånget och rättssäkerheten har beredningen föreslagit bl. a. en ny påföljds-kombination. Det bör enligt kommittéförslaget vara möjligt för domstolen att samtidigt som den dömer en psykiskt störd lagöverträdare till fängelse förordna att den dömda tills vidare skall genomgå rättspsykiatrisk vård. När den dömda inte längre behöver sådan psykiatrisk vård "dygnet runt" skall han enligt förslaget kunna föras över till fängelse för att avtjäna återstoden av strafftiden. Socialberedningens betänkande har remissbehandlats.

På grundval av bl. a. det här redovisade utredningsmaterialet pågår nu inom regeringskansliet överväganden både om en helt ny psykiatrisk tvångslagstiftning men också om ett förändrat påföljdssystem för psykiskt störda lagöverträdare och om en förändrad rättspsykiatrisk undersökningsorganisation (jämför JuU 1986/87:1 y). Arbetet bedrivs i samarbete mellan social- och justitiedepartementen. Det har från regeringskansliet upplysts att arbetet är inriktat på att ett lagförslag under hösten 1987 skall remitteras till lagrådet.

Utskottet konstaterar att frågan om påföljder för psykiskt störda lagöverträdare sedan åtskilliga år är föremål för uppmärksamhet och att det också vid flera tillfällen har lagts fram förslag till ändringar. Frågan är en av de

svåraste och mest grannliga inom straffrätten, något som utgör en förklaring till den tid översynsarbetet har tagit. Det är enligt utskottets mening angeläget att även på detta område erhålla ett regelsystem som är anpassat till tidens förutsättningar och krav. Utskottet utgår därför från att de pågående övervägandena inom regeringskansliet snart leder till förslag till riksdagen. Mot den bakgrunden ser utskottet inte något skäl för riksdagen att nu ta några initiativ i de frågor som motionärerna har tagit upp. Motionerna 624 och 636 i här berörd del bör därför avslås.

Övriga påföljdsfrågor

I detta avsnitt behandlas ett antal motionsvägen väckta frågor rörande det straffrättsliga påföljdssystemets utformning och innehåll.

Samma frågor behandlades av utskottet förra året, och då lämnades i utskottets betänkande en utförlig redogörelse för gällande regler i påföljdssystemet och för lagstiftningsarbetet på området under senare tid (JuU 1985/86:35 s. 3–7). Här får hänvisas till denna redogörelse.

I ett par av de nu aktuella motionerna berörs *påföljdssystemet* från mer allmänna utgångspunkter. Sålunda framhålls allmänpreventionens betydelse för brottsbekämpningen i motionerna 410 och 802. Den sistnämnda motionen betonar också, liksom motion 632, det ansvar som vilar på staten att på olika sätt hålla ned brottsligheten.

De nuvarande reglerna för *villkorlig frigivning* kritiserar i ett flertal motioner. I motionerna 606, 632, 635, 802, 808 och 816 krävs skärpta regler för villkorlig frigivning; en återgång till den ordning som gällde före 1983 års ändringar föreslås i flera av motionerna. I motion 606 förordas ett system med fakultativ villkorlig frigivning kombinerad med krav på någon form av motprestation från den dömdes sida t. ex. i form av arbete eller utbildning.

Frågan om *straffmätning vid återfall* tas upp i motionerna 632, 635, 802 och 808. I motionerna görs uttalanden till förmån för att återfall i princip bör föranleda strängare straff.

De frågor som de nu behandlade motionerna aktualiserar har varit föremål för behandling av utskottet vid tidigare tillfällen, senast, som är nämnt, i samband med budgetbehandlingen förra året. I sitt av riksdagen godkända betänkande avstyrkte utskottet vid det tillfället motioner rörande nu aktuella frågor med att hänvisa till fängelsestraffkommitténs huvudbetänkande (SOU 1986:13–15) Påföljd för brott, som då nyligen hade framlagts.

Sedan utskottsbehandlingen förra året har fängelsestraffkommitténs förslag remissbehandlats och är för närvarande föremål för fortsatta överväganden inom justitiedepartementet. Enligt vad utskottet inhämtat bedrivs arbetet med sikte på att förslag skall avges i två etapper. Enligt dessa planer skall under innevarande år avges förslag beträffande påföljdsval och straffmätning och nästa höst i återstående frågor, bl. a. om straffskalor och villkorlig frigivning.

Beträffande frågan om påföljdsbestämning vid återfall vill utskottet i sammanhanget anföra följande.

För att beakta återfallets betydelse vid ådömande av fängelsestraff finns två alternativ för domstolen. Den skärpta reaktionen för återfallet kan

åstadkommas antingen genom förverkande av villkorligt medgiven frihet eller genom förhöjd straffmätning. Domstolen kan använda båda dessa alternativ antingen vart för sig eller samtidigt. Rättsläget i vissa sådana återfallssituationer synes vara mindre tillfredsställande. En sådan situation är när fängelse har ådömts och det sedan blir fråga om att för nya brott döma till ytterligare fängelsestraff. Då kan det vara oklart vilken inverkan den tidigare brottsligheten skall ha på straffmätningen (SOU 1986:14 s. 424).

Tidigare fanns i BrB (26 kap. 3 §) en bestämmelse om förhöjt straffmaximum vid vissa fall av återfall i brott. Denna bestämmelse upphörde att gälla den 1 april 1976. Uttalanden av departementschefen i den proposition som låg till grund för ändringen (prop. 1975/76:42) har ansetts som ett påpekande att ändringen innebar att återfall framgent skall ha minskad betydelse även vid straffmätning inom den vanliga straffskalan. Utskottet har för närvarande inte underlag för att uttala huruvida domstolarna vid straffmätningen tar hänsyn till tidigare brottslighet men utskottet vill inte utesluta att benägenheten att ta hänsyn av denna art skiftar mellan olika domare och domstolar. I vart fall lär praxis i denna fråga vara oklar.

Det är enligt utskottets mening väsentligt med en klar reglering av denna centrala fråga som är av stor betydelse för en enhetlig praxis. Inte minst av rättssäkerhets- och rättviseskäl utgår utskottet från att denna fråga beaktas i det arbete som pågår inom justitiedepartementet.

Som framgått av den tidigare redogörelsen är de i motionerna aktuella frågorna för närvarande föremål för överväganden inom regeringskansliet med sikte på att förslag skall kunna avges i år och nästa år.

Därmed avstyrker utskottet vad som yrkas om påföljdssystemet i allmänhet i motionerna 410, 632 och 802.

Utskottet anser vidare såvitt gäller villkorlig frigivning att yrkandena härom i motionerna 606, 632, 635, 802, 808 och 816 bör avslås.

Enligt utskottets mening bör inte heller yrkandena i motionerna 632, 635, 802 och 808 om straffmätning vid återfall vinna riksdagens bifall.

Vissa frågor om forskning på det kriminalpolitiska området

I motion 506 förordas att det kommer till stånd forskning och utvärdering av *olika behandlingsmetoder*. Utgångspunkten är att skilda synsätt under årens lopp har lett till en rik flora av behandlingsmetoder, beträffande vilkas effektivitet vi i dag borde ha goda kunskaper.

I motion 506 tas vidare upp *könsrollernas betydelse* för brottsligheten. Enligt motionären är den låga kvinnokriminaliteten ett faktum som borde kunna ligga till grund för slutsatser om hur det brottsförebyggande arbetet bör bedrivas generellt. Liknande synpunkter ligger bakom önskemålet i motion Ub43 om att det bör komma till stånd forskning kring skillnaderna i brottsbenägenhet mellan kvinnor och män.

Frågan om vilka behandlingsformer som – från olika utgångspunkter – är de mest fördelaktiga har sedan länge varit en huvudfråga inom kriminalpolitiken. Att så alltjämt är fallet framgår t. ex. av att frågan ägnas uppmärksamhet i såväl frivårdskommitténs som fängelsestraffkommitténs nyligen avgivna huvudbetänkanden. Även inom den rättsvetenskapliga och kriminologiska

forskningen har frågan rönt intresse, och den är ständigt aktuell inom den pågående forskningen.

Ett problem för forskningen på detta område är att det – av naturliga skäl – i princip inte låter sig göra att med försök pröva olika behandlingsmetoders effektivitet. Inom kriminalvårdsstyrelsen sker emellertid fortlöpande en viss utvärdering av de olika behandlingsformer som används inom kriminalvården, och så långt det är möjligt söker man dra slutsatser också av annan verksamhet som pågår i syfte att rehabilitera kriminellt belastade personer inom ramen för t. ex. lokala projekt eller annan försöksverksamhet.

Även fortsättningsvis är det enligt utskottets mening av stor betydelse att uppmärksamhet i skilda sammanhang ägnas åt principerna för behandlingen av kriminalvårdens klienter. Med hänsyn till den betydelse för påföljdssystemet och strafflagstiftningen i stort som dessa frågor har kan man också utgå ifrån att berörda myndigheter och institutioner följer utvecklingen och vid behov vidtar de åtgärder som den fortsatta utvecklingen kräver. Någon ytterligare riksdagens åtgärd med anledning av motion 506 i nu berörd del är enligt utskottets mening inte erforderlig.

Inom den juridiska forskningen har under de senaste åren kunnat förmärkas ett ökat intresse – såväl internationellt som här i landet – för frågan om de olika könnens betydelse för brottsutvecklingen. Att frågan nu för tiden är föremål för särskild uppmärksamhet framgår t. ex. av att två av de senaste häftena av brottsförebyggande rådets tidskrift APROPÅ har innehållit artiklar som gällt frågan om "kvinnor och brott". Något forskningsprojekt med just den inriktning som avses i motionerna lär, enligt vad utskottet inhämtat, inte för närvarande vara aktuellt men man kan räkna med att frågan fortlöpande är föremål för uppmärksamhet vid berörda institutioner. Detta är också enligt utskottets mening angeläget.

Utskottet har förståelse för tankegångarna bakom de nu redovisade motionerna men finner med hänvisning till nyss redovisade uttalanden att någon ytterligare åtgärd från riksdagens sida med anledning av de aktuella motionerna inte erfordras. Motionerna 506 och Ub43 i här behandlade delar avstyrks således av utskottet.

I motionerna 801 och 802 begärs en utredning av *samhällets totala kostnader* för brott mot enskilda.

Enligt utskottets mening torde det föreligga en rad svårigheter att på ett tillförlitligt sätt beräkna de totala samhällskostnaderna för denna brottslighet. Såvitt utskottet känner till finns det inte heller någon aktuell officiell kartläggning av dessa kostnader. Att kostnaderna måste vara betydande är dock ställt utom allt tvivel.

Även om det i och för sig kan finnas intresse av att närmare få belagt vilka kostnader för det allmänna och för det enskilda som brott riktade mot de senare orsakar, ställer sig utskottet dock tveksamt till motionsönskemålet. Genom brottsstatistiken får man en god uppfattning om brottslighetens omfattning. Enligt utskottets mening måste också andra faktorer än de rent ekonomiska tillmätas betydelse när det gäller att bedöma behovet av brottsförebyggande insatser. Brottslighetens skadeverkningar spänner över ett synnerligen vidsträckt område och varierar i hög grad beroende på vilken typ av brott det gäller. Att mot den bakgrunden koncentrera intresset till de

rent ekonomiska skadeverkningarna och samhällskostnaderna kan från kriminalpolitisk synpunkt vara olyckligt. I sammanhanget förtjänar det också att beaktas att en forskning av det slag som motionärerna förespråkar torde vara tämligen resurskrävande med tanke på ämnets omfattning.

Utskottets slutsats blir således att de nu behandlade yrkandena i motionerna 801 och 802 bör avslås.

Uppbörd av domstolsböter m. m.

I motionerna 603 och 618 kritiseras den nuvarande ordningen i fråga om betalning av bl. a. böter som ådömts av domstol. Motionärerna efterlyser en möjlighet för den bötfällda att frivilligt kunna betala böterna utan att indrivning företas av kronofogdemyndigheten.

Böter ådöms av domstol. Bötesstraff kan också åläggas av åklagare genom strafföreläggande och av polisman genom föreläggande av ordningsbot.

Enligt 1 § bötesverkställighetslagen (1979:189) verkställs bötesstraff genom uppbörd eller indrivning. Regeringen bestämmer i vad mån verkställighet skall ske genom uppbörd.

Uppbörd innebär att den bötfällda frivilligt erlägger betalning till den myndighet som regeringen bestämmer (4 §). Uppbörd får ske så snart det ifrågavarande avgörandet har meddelats (2 §).

Om uppbörd inte sker skall kronofogdemyndigheten driva in böterna (6 §). Indrivningen inleds genom att den bötfällda avkrävs betalning (7 §). Utmätning kan sedan tillgripas (9 §). Indrivningen får inte ske förrän domen har vunnit laga kraft eller föreläggandet har godkänts (2 §).

Regeringen har som nyss sagts befogenhet att bestämma i vad mån uppbördsförfarandet skall användas (1 §). I 3 § bötesverkställighetsförordningen (1979:197) har regeringen föreskrivit att uppbördsförfarandet skall användas vid verkställighet av bötesstraff på grund av föreläggande. Någon föreskrift om att uppbörd får ske även i fråga om böter som ådömts av domstol har inte meddelats.

Vad nu sagts innebär att böter som ådömts av domstol kan betalas endast genom indrivning av kronofogde. Samma ordning tillämpas beträffande viten och vissa rättshjälpskostnader.

Vid bötesverkställighetslagens tillkomst år 1979 fanns redan i tillämpning ett särskilt uppbördsförfarande för böter som ålagts inom ordningsbots- och strafföreläggandesystemen. Förfarandet innebär att den misstänkte i samband med att föreläggandet utfärdas ges tillfälle att frivilligt betala böterna till rikspolisstyrelsen över postgiro. Vid arbetsrutinerna används ADB-teknik. I förarbetena till bötesverkställighetslagen (se prop. 1978/79:40 s. 23 f) berörde departementschefen fördelarna med uppbördssystemet. Bl. a. uttalades att det ligger helt i linje med de strävanden man sedan länge haft inom straffprocesslagstiftningen och även kriminalvårdslagstiftningen att verkställigheten av en påföljd kommer så snabbt som möjligt efter brottet. Det sades vidare att man genom uppbördssystemet kan reducera sådan ofrivillig "kreditgivning" från statens sida som förekommer inom indrivningssektorn. Vidare underströks att användning av ADB för all bötesuppbörd leder till rationalisering av verkställigheten. Riksdagen har också ställt

sig bakom ett uttalande av chefen för justitiedepartementet vid bötesverkställighetslagens tillkomst enligt vilket den centrala uppbörderna när den är fullt utbyggd i princip bör inbegripa även böter, viten m. m. som har ådömts av domstol, i den mån systemtekniska eller kostnadsmässiga skäl inte lägger hinder i vägen (prop. 1978/79:40 s. 23 f, LU 10, rskr. 159).

Utskottet har i maj 1985 och i maj 1986 behandlat motionsyrkanden av i stort sett samma innebörd som de föreliggande (JuU 1984/85:38 s. 17 ff och JuU 1985/86:35 s. 12 ff). Utskottet, som år 1985 i sitt av riksdagen godkända betänkande avstyrkte bifall till motionsyrkandet under hänvisning till pågående överväganden inom regeringskansliet, uttalade då följande.

Det är enligt utskottets mening närmast en självklarhet att den som av domstol döms till ett bötesstraff bör kunna på ett enkelt sätt frivilligt betala böterna. Utskottet vill särskilt framhålla att den dömda har ett berättigat krav på att med minsta möjliga krångel kunna göra rätt för sig gentemot det allmänna. En bötfärd bör inte heller i onödan bli föremål för en sådan åtgärd som indrivning, vilken otvivelaktigt för den enskilde kan framstå som en ingripande och obehaglig åtgärd. Till vad nu har sagts kommer det förhållandet att ett förenklat system för inbetalning av domstolsböter på sikt synes vara ekonomiskt mer fördelaktigt för staten än nuvarande ordning. Det sagda innebär att utskottet delar motionärens uppfattning om behovet av en reform för betalning av böter som ådömts av domstol.

Vid behandlingen av denna fråga förra året upplystes att det inom regeringskansliet övervägdes ett förslag från samarbetsorganet för rättsväsendets informationssystem (SARI) om ett ADB-baserat system för uppbörd av domstolsböter m. m. Förslaget gick ut på att den som av allmän domstol har ådömts böter eller ålagts att betala vite eller ett rättsverkansbelopp skall kunna frivilligt betala in beloppet till rikspolisstyrelsen. Om betalning skedde på det sättet skulle någon registrering av domen eller beslutet inte komma att ske i utsökningsregistret. Det återstod dock en del systemutvecklingsarbete innan förslaget kunde genomföras.

Utskottet, som inte hade ändrat sin inställning till behovet av en reform på området, utgick från att det pågående arbetet med att åstadkomma en lämplig ordning bedrevs med största skyndsamhet. Utskottet förutsatte att förhållandena på området skulle komma att förbättras inom en nära framtid och avstyrkte den då aktuella motionen med hänvisning till det pågående arbetet.

När utskottet nu ånyo har att pröva frågan om uppbörd av domstolsböter m. m. måste utskottet med beklagande konstatera att den av utskottet efterfrågade nyordningen ännu inte kunnat införas. Utskottet har inhämtat att arbetet inom SARI bedrivs med sikte på att nya uppbördsrutiner skall kunna tas i bruk den 1 juli 1988. Utskottet vill med skärpa understryka att arbetet nu måste inriktas på att få en nyordning till stånd i enlighet med den gällande planeringen. Utskottet förutsätter sålunda att någon ytterligare fördröjning av en reform vad gäller uppbörderna av domstolsböter m. m. nu inte blir aktuell. Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motionerna 603 och 618.

I motion 703 hemställs om en sådan ändring i rättegångsbalken att rättelse av dom kan ske vid förbiseende i fråga om tillgodoräknande av häktningstid enligt de särskilda reglerna härom i 33 kap. 5 § brottsbalken.

Frågan om rättelse av dom regleras för brottmålsens del i 30 kap. 13 § rättegångsbalken (RB). Enligt denna bestämmelse får en dom rättas om den till följd av skrivfel, misräkning eller annat sådant förbiseende innehåller uppenbar oriktighet. Innan rättelse sker skall parterna beredas tillfälle att yttra sig.

Bestämmelsen om rättelse av dom kan inte tillämpas om domstolen förbisett ett lagstadgande eller observerat stadgandet men tillämpat det felaktigt. I detta fall är parten i stället hänvisad till att överklaga domen om den inte vunnit laga kraft eller, om domen har vunnit laga kraft, att ansöka om resning hos högsta domstolen enligt 58 kap. RB. I sistnämnda fall har högsta domstolen möjlighet att, om resning beviljas till den tilltalades förmån och saken finnes uppenbar, omedelbart ändra domen. Eljest förordnar högsta domstolen att målet skall återupptas av den domstol som sist dömde i målet. Möjligheterna till resning till den tilltalades nackdel är dock mer begränsade. Om å andra sidan domen inte vunnit laga kraft och denna alltså överklagas för att rättelse skall ske kommer målet i princip att handläggas enligt de regler som gäller för brottmål i hovrätt. Härvid är att märka att hovrätten får avgöra mål utan huvudförhandling bl. a. om prövningen inte avser själva saken. Detta gäller t. ex. om prövningen avser tillgodoräknande av häktningstid (se NJA 1973 s. 749).

Om förutsättningarna för rättelse inte är uppfyllda kan i vissa fall besvär över domvilla enligt 59 kap. RB i stället föras om domen vunnit laga kraft. Besvär över domvilla förs hos den domstol dit talan mot domen skulle ha fullföljts. Även om domvilla förelegat skall talan i första hand föras mot domen enligt gängse regler för överklagande.

Rättelseförfarandet kan användas såväl om domen innehåller felaktighet som när en del av domen av misstag helt utelämnats (se t. ex. JO 1981/82 s. 47).

I den situation som tas upp i motionen – nämligen att domstolen av förbiseende inte tillgodoräknat den tilltalade häktningstid – är rätten till avräkning som regel uppenbar. Beroende då på om domstolen fattat ett beslut i avräkningsfrågan eller ej får ändring ske antingen genom rättelseförfarandet, genom vad, eller, om domen vunnit laga kraft, genom resning. Problemet är således inte som befaras i motionen att rättsmedel i denna situation saknas mot en sådan felaktighet utan att förfarandet i vissa fall kan synas onödigt komplicerat.

Frågan om ändring av ett felaktigt avräkningsbeslut har tidigare behandlats av utskottet i betänkandet JuU 1982/83:1. Med anledning av utskottets hemställan där beslöt riksdagen att hos regeringen begära en översyn av ordningen för ändring av sådana beslut. Denna översyn pågår för närvarande inom justitiedepartementet (Ju 1986:G). En promemoria kan förväntas vid årsskiftet. Utskottet finner därför inte anledning att nu ta några initiativ i den genom motion 703 aktualiserade frågan utan avstyrker bifall till motionen.

I motion 704 begärs att utgångspunkten för återvinningsfristen i mål om betalningsföreläggande preciseras.

Mål om betalningsföreläggande är en summarisk processform som syftar till att snabbt ge en borgenär en exekutionstitel i de fall gäldenären inte bestrider betalningsskyldighet. Förfarandet regleras i 18–37 §§ lagen (1946:808) om lagsökning och betalningsföreläggande.

Ansökan om betalningsföreläggande görs skriftligen eller muntligen vid tingsrätt. Ansökan skall innehålla uppgifter om parterna samt om fordringens belopp och den ränta som yrkas. Fordringen får inte grunda sig på skriftligt fordringsbevis och den får inte avse skadestånd. I ansökan skall borgenären vidare tydligt och fullständigt ange grunden för fordringen och tiden för dess tillkomst samt de omständigheter som betingar rättens behörighet, om denna inte eljest framgår. Rätten har att själv pröva sin behörighet.

Föreligger hinder mot ansökans upptagande skall rätten avvisa ansökan. Eljest föreläggs gäldenären att inom viss kortare tid från det han har fått del av ansökningen inkomma med bestridande till rätten, vid påföljd att utmätning eljest får ske hos honom. Om borgenären har yrkat ersättning för sina kostnader anges också i föreläggandet vilka kostnader som gäldenären riskerar att få ersätta borgenären. I stället för att förelägga gäldenären att inkomma med skriftligt bestridande kan rätten, om det är lämpligt och borgenären begär det, kalla gäldenären att framställa sitt bestridande vid sammanträde inför rätten. Bestämmelsen om muntligt sammanträde i mål om betalningsföreläggande utnyttjas dock så gott som aldrig i praktiken.

Lämnas ansökningen obestridd utfärdar rätten utan att företa någon materiell prövning av saken ett s. k. slutbevis enligt vilket utmätning omedelbart får äga rum för fordringen och kostnaderna i målet. Bestrider däremot gäldenären ansökningen har borgenären en månad på sig att begära att målet såsom tvistigt hänskjuts till rättegång. Gör han inte det förfaller ansökningen och målet avskrivs från vidare handläggning. Skulle gäldenären bestrida kravet partiellt jämkas slutbeviset och hänvisningen till rättegång därefter. Någon skyldighet för gäldenären att motivera sitt bestridande finns inte.

Har slutbevis meddelats kan gäldenären söka återvinning vid tingsrätten. Ansökan om återvinning skall göras skriftligen. Återvinningsfristen räknas från utmätning på grund av beviset eller från frivillig betalning med förbehåll om rätt för gäldenären att söka återvinning. Återvinningsfristen är en månad. Enligt rättspraxis (se bl. a. NJA 1968 s. 121) medför ett resultatlöst utmätningförsök inte att återvinningsfristen börjar löpa. Också en ansökan om återvinning medför att målet kommer att prövas i princip i den för tvistemål stadgade ordningen.

Den här beskrivna ordningen innebär att rättsförhållandet mellan parterna under lång tid kan komma att stå öppet i de fall gäldenären saknar utmätningssbara tillgångar och inte heller frivilligt betalar fordringen helt eller delvis. Detta kan vara till nackdel för borgenären som, måhända långt senare när hans möjligheter att bevisa sin ståndpunkt kanske blivit försämrade

de, kan bli tvungen att processa om fordringen. En sådan situation kan inträffa om t. ex. ett utmättningsförsök lyckas först flera år efter det att slutbevis utfärdats, och gäldenären i det läget ansöker om återvinning.

Borgenären har inte heller möjlighet att efter det att slutbevis utfärdats få frågan om fordringens bestånd prövad och rättskraftigt avgjord i annan ordning. Det förhållandet att gäldenären har möjlighet att ansöka om återvinning i målet om betalningsföreläggande utgör hinder mot rättegång mellan parterna i den för tvistemål stadgade ordningen beträffande samma fordring (se 13 kap. 6§ rättegångsbalken och NJA 1975 s. 200). Det rättegångshinder som det ej lagakraftvunna slutbeviset sålunda utgör kan borgenären inte genom egna åtgärder få undanröjt. Han saknar nämligen, i överensstämmelse med en allmän civilrättslig regel av innebörd att endast yrkanden som objektivt sett är till den överklagandes förmån upptas till prövning, möjlighet till återvinning mot tingsrättens beslut att utfärda slutbevis. Han kan inte heller återkalla sin talan i målet om betalningsföreläggande efter det att tingsrätten genom att utfärda slutbevis skilt målet från sig.

Från gäldenärens synpunkt sett innebär den gällande regleringen däremot knappast några nackdelar i nu aktuellt hänseende. Om denne önskar få frågan om sin betalningsskyldighet rättskraftigt avgjord har han alltid möjlighet att med förbehåll för sin rätt till återvinning göra en delbetalning till borgenären. Härigenom börjar återvinningsfristen löpa, och frågan om fordringens bestånd är efter fristens utgång rättskraftigt avgjord om återvinning inte söks (se NJA 1983 s. 723).

De olägenheter som kan uppstå för borgenären på grund av den nuvarande regleringen har uppmärksamats vid en rad tillfällen, och olika lösningar har därvid förespråkats; se t. ex. lagberedningens betänkande (SOU 1963:28) Utsökningsrätt II s. 56, 102 ff och 107 ff, departementspromemoriorna (Ds Ju 1972:20) Summarisk betalningsprocess s. 53 ff och (Ds Ju 1977:5) Summarisk process s. 81 ff samt rättegångsutredningens delbetänkande (SOU 1982:26) Översyn av rättegångsbalken I Processen i tingsrätt del B s. 549 f. Frågor rörande den summariska processen är nu ånyo föremål för överväganden inom justitiedepartementet, och en promemoria kan förväntas till hösten. Utskottet förutsätter att det här behandlade spörsmålet får sin lösning i detta sammanhang. Någon åtgärd från riksdagens sida är alltså inte erforderlig, och utskottet avstyrker bifall till motionen.

Tjänsteansvaret

I motionerna 607, 627 och 717 efterlyses förslag till lagstiftning om straffansvar för tjänstefel. Särskilt betonas vikten av att ett sådant förslag läggs fram utan dröjsmål.

Frågan om en skärpning av straffansvaret för offentliga tjänstemän behandlades av utskottet och riksdagen senast för ett år sedan (prop. 1984/85:117, JuU 1985/86:34, rskr. 1985/86:296). För en redogörelse för äldre ordning, nu gällande ordning och reformkrav hänvisas till utskottets betänkande JuU 1985/86:34 s. 3 f.

I det nämnda betänkandet konstaterade utskottet att kraven på en skärpning av straffansvaret för offentliga tjänstemän inte kan lämnas

obeaktade och att därför frågan om tjänsteansvaret snarast borde ses över på nytt. En utgångspunkt för denna översyn skulle, enligt vad utskottet uttalade, vara att en reell utvidgning av straffansvaret kommer till stånd; en ledstjärna för arbetet borde vara att tillgodose medborgarnas intresse av att den offentliga verksamheten utan ovidkommande hänsyn fullgörs på ett riktigt sätt. Utskottet anlade också ytterligare synpunkter på det förordade översynsarbetet. Vad utskottet – enhälligt – anfört beträffande översyn av tjänsteansvaret gav riksdagen som sin mening regeringen till känna.

Det av utskottet initierade översynsarbetet pågår för närvarande inom regeringskansliet; en departementspromemoria i ämnet är inom kort färdig och kommer att sändas på remiss över sommaren.

I överensstämmelse med vad utskottet uttalade förra året kan utskottet i och för sig ansluta sig till motionärernas uppfattning om att det är angeläget att förberedelsearbetet i detta lagstiftningsärende bedrivs skyndsamt. I det läge saken nu befinner sig saknas dock skäl till någon riksdagens åtgärd med anledning av motionsyrkandena. De bör därför avslås.

Nödvärnsrätten

I två motioner (602 och 633) begärs ändring av brottsbalkens regler om nödvärn. Båda motionärerna menar att allmänhetens kunskaper om rätten till nödvärn är för dåliga och att domstolarna är för njugga i sin bedömning av om det har förelegat en nödvärnssituation eller inte. Bristerna bör avhjälpas genom lagstiftningsåtgärder.

Så sent som i november 1986 behandlade utskottet ett motionsyrkande med samma innebörd som de nu aktuella. I sitt betänkande (JuU 1986/87:5) lämnade utskottet en utförlig redogörelse för gällande rätt och för högsta domstolens praxis i fråga om nödvärn. Vidare redovisades att riksdagen vid två tidigare tillfällen, senast år 1982 efter en omfattande remissbehandling, hade avvisat krav på en översyn av nödvärnsreglerna.

Utskottet – som inte fann skäl att förorda sakliga ändringar i bestämmelserna – konstaterade att två motiv bar upp den då aktuella motionen: behovet av information till allmänheten och intresset av en riktig rättstillämpning.

Utskottet sade sig i frågan om information till allmänheten dela motionärens uppfattning att det är viktigt att allmänheten känner till vilken rätt till självförsvar som nödvärnsreglerna ger. Bristande kunskap härom kan leda till oönskade effekter. Okunnigheten kan å ena sidan medföra en omotiverad underlåtenhet att ingripa mot brottsliga angrepp. Å andra sidan kan den leda till ett ökat våld genom att vapen och andra tillhyggen används i oträngt läge.

Utskottet anförde att det inte är uteslutet att många saknar tillräckliga kunskaper om sina rättigheter att ingripa och om dessa rättigheters gränser. Bristande kunskap avhjälpas dock, menade utskottet, inte genom lagstiftning utan genom lämpliga informationsåtgärder.

I frågan om rättstillämpningen hänvisade utskottet år 1986 till sina tidigare överväganden och ansåg att det därefter inte framkommit något som visade på några egentliga brister i rättstillämpningen. Utskottet vidhöll därför den uppfattning som utskottet redovisade år 1982.

Utskottet hänvisade till fängelsestraffkommitténs överväganden i fråga om de allmänna ansvarsfrihetsreglerna och förutsatte att kommittén i detta arbete skulle kunna överväga hur allmänhetens behov av information om nödvärnsrättens innehåll och gränser kunde mötas på ett lämpligt sätt. Samtidigt skulle också kunna undersökas om det finns något ytterligare behov av informationsinsatser riktade till rättstillämpande organ. Med dessa uttalanden avstyrkte utskottet bifall till den då aktuella motionen. Riksdagen följde utskottet.

Brottsförebyggande rådet har därefter helt nyligen i en informationsbroschyr till allmänheten (Goda råd för brottsförebyggare) redogjort för bl. a. innebörden i nödvärnsreglerna.

Utskottet saknar anledning att nu frångå sina nyligen gjorda ställningstaganden i frågan om nödvärnsreglerna. Utskottet avstyrker bifall till motionerna 602 och 633 i här aktuell del.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *medelsberäkningen*
att riksdagen till Utredningar m. m. för budgetåret 1987/88 anvisar ett reservationsanslag av 21 530 000 kr. ,
2. beträffande *påföljder för psykiskt störda lagöverträdare*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju624 och motion 1986/87:Ju636 i denna del (yrkande 4),
3. beträffande *påföljdssystemet*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju410 i denna del (yrkande 2), motion 1986/87:Ju632 i denna del (yrkande 1) och motion 1986/87:Ju802 i denna del (yrkandena 1 och 2),
4. beträffande *villkorlig frigivning*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju606, motion 1986/87:Ju632 i denna del (yrkande 2 delvis), motion 1986/87:Ju635 i denna del (yrkande 2 delvis), motion 1986/87:Ju802 i denna del (yrkande 10), motion 1986/87:Ju808 i denna del (yrkande 11) och motion 1986/87:Ju816 (delvis),
5. beträffande *straffmätning vid återfall*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju632 i denna del (yrkande 2 delvis), motion 1986/87:Ju635 i denna del (yrkande 2 delvis), motion 1986/87:Ju802 i denna del (yrkandena 9 och 11) och motion 1986/87:Ju808 i denna del (yrkande 10),
6. beträffande *olika behandlingsmetoder*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju506 i denna del (yrkande 4),
7. beträffande *könsrollernas betydelse*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju506 i denna del (yrkande 5) och motion 1986/87:Ub43 i denna del (yrkande 5),
8. beträffande *kostnaderna för brott mot enskilda*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju801 och motion 1986/87:Ju802 i denna del (yrkande 14),

9. beträffande *uppbörd av domstolsböter m. m.*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju603 och motion 1986/87:Ju618,
10. beträffande *rättelse av dom*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju703,
11. beträffande *återvinningstalan i mål om betalningsföreläggande*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju704,
12. beträffande *tjänsteansvaret*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju607, motion 1986/87:Ju627 och motion 1986/87:Ju717 i denna del (yrkande 1),
13. beträffande *nödvärnsrätten*
att riksdagen avslår motion 1986/87:Ju602 och motion 1986/87:Ju633 i denna del (yrkande 1).

Stockholm den 12 maj 1987

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Lars-Erik Lövdén (s), Björn Körlof (m), Helge Klöver (s), Gunilla André (c), Ulla-Britt Åbark (s), Sven Munke (m), Birthe Sörestedt (s), Bengt-Ola Rytter (s), Eva Johansson (s), Lars Sundin (fp), Rune Backlund (c), Lennart Holmsten (s), Jerry Martinger (m) och Sven-Olof Nordlund (s).

Reservationer

1. Påföljdssystemet (mom. 3)

Björn Körlof (m), Sven Munke (m) och Jerry Martinger (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 6 som börjar med "Därmed avstyrker" och slutar med "och 802" bort ha följande lydelse:

Även om ett regeringsförslag grundat på fängelsestraffkommitténs betänkande är att vänta i höst anser utskottet emellertid att riksdagen nu bör ta ställning till de i motionerna 410, 632 och 802 berörda frågorna om bl. a. allmänpreventionens betydelse i straffsystemet.

En av grundtankarna i den svenska straffrätten har varit att tillgodose allmänpreventionens krav. Men brottsbalken ger tydligt anvisning om att avgörande vikt också bör fästas vid behovet av behandling av den som har begått ett brott. På senare tid har denna behandlingsteori i olika sammanhang visat sig vara inte bara principiellt ohållbar som grund för ett straffsystem utan dessutom visat sig i praktiken inte kunna ge några påtagliga effekter för att förhindra återfall i brott. Jämsides med denna utveckling har i modern kriminologisk litteratur de allmänpreventiva hänsynen skjutits i förgrunden.

Utskottet vill ansluta sig till den nyssnämnda kritiken av behandlingsteorin och uttala att utvecklingen nu får anses ha gått därefter att allmänpreventionen bör ges den framträdande rollen i straffsystemet. Detta innebär i och för

sig inte att utskottet förespråkar hårdare eller längre straff. Däremot måste möjligheterna att upptäcka brott öka, lagföringen bli effektivare och straffverkställigheten inträda snabbare. Det är vidare viktigt för den allmänna laglydnaden att påföljdsbestämningen i de enskilda fallen görs med fasthet och konsekvens. Härvid bör också beaktas vad utskottet fortsättningsvis anför om straffmätning vid återfall i brott. Nu redovisade synpunkter bör beaktas i det pågående reformarbetet.

Vad utskottet nu anfört med anledning av motionerna 410, 632 och 802 bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *påföljdssystemet*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju410 i denna del (yrkande 2), motion 1986/87:Ju632 i denna del (yrkande 1) och motion 1986/87:Ju802 i denna del (yrkandena 1 och 2) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

2. Villkorlig frigivning (mom. 4)

Björn Körlof (m), Sven Munke (m) och Jerry Martinger (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 6 som börjar med "Utskottet anser" och slutar med "bör avslås" bort ha följande lydelse:

Även om regeringen nästa år kan komma att ta ställning till de förslag som fängelsestraffkommittén framlagt om villkorlig frigivning anser utskottet att riksdagen nu bör uttala sin uppfattning i denna kriminalpolitiskt viktiga fråga.

Utskottet vill i anslutning till vad som anförs i motionerna 606, 632 och 802 först konstatera att de år 1983 införda reglerna om halvtidsfrigivning har utsatts för berättigad kritik. Det är därför i och för sig tillfredsställande att fängelsestraffkommittén har föreslagit att villkorlig frigivning skall få ske först sedan två tredjedelar av strafftiden verkställts. Detta är emellertid som utskottet ser det inte tillräckligt. Även ordningen med obligatorisk villkorlig frigivning bör avskaffas i enlighet med vad som förordas i de nämnda motionerna. Systemet med obligatorisk villkorlig frigivning är nämligen inte acceptabelt med hänsyn till att det innebär att de egentliga rättsverkningarna av en straffdom kommer att väsentligen skilja sig från vad domen enligt sin lydelse går ut på.

Enligt utskottets mening bör som huvudregel i stället gälla att hela det utdömda straffet skall avtjänas. Detta bör föranleda en översyn av straffskalorna för att inte en sådan reform i sig skall leda till generellt hårdare straff. I enskilda fall bör emellertid – måhända efter prövning av domstol – villkorlig frigivning kunna ske, t. ex. som en belöning för gott uppförande men inte förrän större delen av strafftiden har verkställts. Villkorlig frigivning bör också vara möjlig i samband med att den slutliga frigivningen är nära förestående och den dömda har ordnat med arbete och bostad. Ett ytterligare krav i sådana fall skall dock vara att det skall framstå som fördelaktigt för den dömdes återanpassning att villkorlig frigivning sker. Här finns för övrigt

anledning erinra om att syftet med villkorlig frigivning inte sällan kan uppnås också genom t. ex. placering utom anstalt med stöd av 34 § lagen om kriminalvård i anstalt.

Dessa synpunkter bör beaktas i det pågående reformarbetet och ligga till grund för det förslag till ändringar i reglerna om villkorlig frigivning som regeringen kan komma att förelägga riksdagen nästa år.

Vad utskottet sålunda anför med anledning av motionerna 606, 632 och 802 bör ges regeringen till känna. Därmed tillgodoses i viss mån också syftet bakom motionerna 635, 808 och 816.

dels att utskottets hemställan under moment 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *villkorlig frigivning*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju606, motion 1986/87:Ju632 i denna del (yrkande 2 delvis), motion 1986/87:Ju635 i denna del (yrkande 2 delvis), motion 1986/87:Ju802 i denna del (yrkande 10), motion 1986/87:Ju808 i denna del (yrkande 11) och motion 1986/87:Ju816 (delvis) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför i detta hänseende.

3. Villkorlig frigivning (mom. 4)

Gunilla André (c) och Rune Backlund (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 6 som börjar med "Utskottet anser" och slutar med "bör avslås" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill i anslutning till motionerna 635 och 808 först konstatera att de år 1983 införda reglerna om halvtidsfrigivning har utsatts för berättigad kritik. Det är därför i och för sig tillfredsställande att fängelsestraffkommittén har föreslagit att villkorlig frigivning skall få ske först sedan två tredjedelar av strafftiden har verkställts.

Härigenom åstadkoms en bättre överensstämmelse mellan utmätt straff och det som verkligen avtjänas av den dömda. Enligt utskottets mening är emellertid den föreslagna ändringen inte tillräcklig. Även ordningen med obligatorisk villkorlig frigivning bör nu avskaffas i linje med vad som förordas i de nämnda motionerna. Villkorlig frigivning bör således i stället ske fakultativt – efter prövning i varje särskilt fall – dvs. samma system som gällde före 1983 års ändringar.

Utskottets nu framförda uppfattning bör beaktas i det pågående reformarbetet och ligga till grund för det förslag till ändringar i reglerna för villkorlig frigivning som regeringen kan komma att förelägga riksdagen nästa år.

Vad utskottet sålunda anför med anledning av motionerna 635 och 808 bör ges regeringen till känna. Detta tillgodoses i viss mån också syftet med motionerna 606, 632, 802 och 816.

dels att utskottets hemställan under moment 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *villkorlig frigivning*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju606, motion 1986/87:Ju632 i denna del (yrkande 2 delvis), motion 1986/87:Ju635 i denna del (yrkande 2 delvis), motion 1986/87:Ju802 i denna del (yrkande 10),

motion 1986/87:Ju808 i denna del (yrkande 11) och motion 1986/87:Ju816 (delvis) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

JuU 1986/87:34

4. Straffmätning vid återfall (mom. 5)

Björn Körlof (m), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Rune Backlund (c) och Jerry Martinger (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 6 som börjar med "Enligt utskottets" och slutar med "riksdagens bifall" bort ha följande lydelse:

Utöver vad utskottet nyss anfört om straffmätning vid återfall i allmänhet vill utskottet också – i linje med vad som anförs i motionerna 632, 635, 802 och 808 – framhålla att utvecklingen numera får anses ha gått därhän att omedelbara åtgärder måste vidtas för att få bukt med den allvarliga återfallsbrottsligheten, särskilt vad gäller återfall i grova våldsbrott.

Det är från den kriminologiska forskningen väl dokumenterat att en relativt liten grupp vanebrottslingar svarar för en stor del av den grövre brottsligheten. För att bryta dessas brottskarriärer är det nödvändigt att skärpa samhällets straffrättsliga sanktioner.

Insatserna från samhällets sida måste därför på detta område bli klara och konsekventa, och utskottet vill framhålla att upprepad brottslighet måste bestraffas hårdare än enstaka lagöverträdelser. Denna uppfattning skall beaktas i det pågående reformarbetet och ligga till grund för ändrade regler för påföljdsbestämning vid återfall.

Vad utskottet sålunda anfört med anledning av de nämnda motionerna bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande *straffmätning vid återfall*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju632 i denna del (yrkande 2 delvis), motion 1986/87:Ju635 i denna del (yrkande 2 delvis), motion 1986/87:Ju802 i denna del (yrkandena 9 och 11) och motion 1986/87:Ju808 i denna del (yrkande 10) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

5. Olika behandlingsmetoder (mom. 6)

Gunilla André (c) och Rune Backlund (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 7 börjar med "Även fortsättningsvis" och slutar med "inte erforderlig" bort ha följande lydelse:

Visserligen kan man utgå ifrån att frågorna om olika behandlingsmetoder vad gäller kriminalvårdens klienter kommer att ägnas uppmärksamhet i skilda sammanhang också i fortsättningen. Med hänsyn till den betydelse för påföljdssystemet och strafflagstiftningen i stort som dessa frågor har är det emellertid enligt utskottets mening nödvändigt att sådan forskning och utvärdering av olika behandlingsformer som förordas i motion 506 nu kommer till stånd. Detta bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 6 bort ha följande lydelse:

6. beträffande *olika behandlingsmetoder*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju506 i denna del (yrkande 4) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

6. Könsrollernas betydelse (mom. 7)

Karin Ahrland (fp), Gunilla André (c), Lars Sundin (fp) och Rune Backlund (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 7 som börjar med "Utskottet har" och slutar med "av utskottet" bort ha följande lydelse:

Detta är i och för sig en tillfredsställande ordning men inte tillräckligt. Eftersom det kan visa sig ha stor betydelse för det brottsförebyggande arbetet i allmänhet anser utskottet – i linje med vad som anförs i motionerna 506 och Ub43 – att forskning med mera direkt inriktning på skillnaderna i brottsbenägenhet mellan kvinnor och män nu bör komma till stånd. Detta bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 7 bort ha följande lydelse:

7. beträffande *könsrollernas betydelse*

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju506 i denna del (yrkande 5) och motion 1986/87:Ub43 i denna del (yrkande 5) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

7. Kostnaderna för brott mot enskilda (mom. 8)

Björn Körlof (m), Sven Munke (m) och Jerry Martinger (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 7 med "I motionerna" och slutar på s. 8 med "bör avslås" bort ha följande lydelse:

En utredning av *samhällets totala kostnader för brott mot enskilda* begärs i motionerna 801 och 802.

Utskottet vill först framhålla att det föreligger tämligen välgrundade uppskattningar av de kostnader för det allmänna som den ekonomiska brottsligheten orsakar. Omfattningen av dessa kostnader har ofta åberopats som en särskild grund för intensifierade åtgärder mot den ekonomiska brottsligheten. Utskottet konstaterar att det däremot inte synes föreligga någon aktuell officiell kartläggning av de totala samhällskostnaderna för brott som riktar sig mot enskilda personer. Det torde dock vara ställt utom allt tvivel att dessa måste vara betydande.

Enligt utskottets mening är det av många skäl angeläget att närmare få kartlagt vilka kostnader för enskilda och för det allmänna som brottsligheten mot enskilda orsakar. Inte minst i övervägandena kring behovet av brottsförebyggande och brottsbekämpande insatser måste det vara viktigt att ha tillgång till rättvisande uppgifter om dessa kostnader. Självfallet skall vid dessa överväganden även andra faktorer än de rent kostnadsmässiga

tillmätas betydelse. Närmare kunskaper om samhällets kostnader för den brottslighet det här gäller är också av värde för att få till stånd ett förbättrat utnyttjande av de totala samhällsresurser som tas i anspråk med anledning av denna brottslighet.

Den bild av brottslighetens omfattning som man får genom brottsstatistiken anser utskottet vara otillräcklig för att närmare belysa de kostnader på området som föreligger. För att få till stånd en analys härav anser utskottet att det behövs mera kvalificerade forskningsinsatser. Utskottet anser att det får ankomma på regeringen att föranstalta om att det kommer till stånd en sådan forskning.

Vad utskottet sålunda med anledning av motionerna 801 och 802 har anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 8 bort ha följande lydelse:

8. beträffande *kostnaderna för brott mot enskilda*
att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju801 och motion 1986/87:Ju802 i denna del (yrkande 14) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

8. Tjänsteansvaret (mom. 12)

Björn Körlof (m), Sven Munke (m) och Jerry Martinger (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 13 som börjar med "I överensstämmelse" och slutar med "därför avslås" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill för sin del erinra om att utskottet redan förra året framhöll att en översyn av frågan om tjänsteansvaret bör ske snarast. Vid det tillfället uttalade utskottet (JuU 1985/86:34 s. 4 f) att kraven på en skärpning av straffansvaret för offentliga tjänstemän inte kunde lämnas obeaktade. Utskottet fann att frågan borde ses över på nytt och att en utgångspunkt för en sådan översyn skulle vara att åstadkomma en reell utvidgning av straffansvaret. En ledstjärna för arbetet borde enligt vad utskottet framhöll vara att tillgodose medborgarnas intresse av att den offentliga verksamheten utan ovidkommande hänsyn fullgörs på ett riktigt sätt. Avslutningsvis anlade utskottet vissa synpunkter på hur en reform närmare kunde tänkas bli utformad.

I likhet med vad som anförs i de nu aktuella motionerna vill utskottet understryka att det är av största vikt att förberedelsearbetet i lagstiftningsärendet bedrivs skyndsamt. Utskottet anser, i överensstämmelse med vad som anförs i motion 607, att förslag om ett vidgat straffansvar för tjänstefel måste läggas fram för riksdagen i sådan tid att riksdagen kan fatta beslut före utgången av riksmötet 1987/88.

Vad utskottet sålunda anfört bör riksdagen med anledning av motionerna 607, 627 och 717 ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 12 bort ha följande lydelse:

12. beträffande *tjänsteansvaret*
att riksdagen med anledning av motion 1986/87:Ju607, motion 1986/87:Ju627 och motion 1986/87:Ju717 i denna del (yrkande 1) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört i detta hänseende.

1. Villkorlig frigivning och straffmätning vid återfall (mom. 4 och 5)

Karin Ahrland (fp) och Lars Sundin (fp) anför:

Som utskottet har anfört bör beträffande villkorlig frigivning och straffmätning vid återfall resultatet av regeringens överväganden med anledning av fängelsestraffkommitténs förslag avvaktas innan riksdagen tar ställning i dessa frågor.

Vi vill dock framhålla att behovet av reformer i dessa frågor är angeläget. Beträffande villkorlig frigivning bör en utveckling i skärpande riktning av dessa regler eftersträvas, och vad gäller påföljdsbestämning och straffmätning vid återfall är det önskvärt med sådana förändringar som från skilda utgångspunkter möjliggör en mer nyanserad bedömning i vissa återfallssituationer.

2. Nödvärnsrätten (mom. 13)

Karin Ahrland (fp), Björn Körlof (m), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Lars Sundin (fp), Rune Backlund (c) och Jerry Martinger (m) anför:

Vi vill i anslutning till behandlingen av motionerna om nödvärnsrätt i detta betänkande erinra om att vi i olika sammanhang under det innevarande riksmötet har utvecklat vår syn på hur skadeverkningarna på grund av brott skall kunna begränsas (se t. ex. JuU 1986/87:5 och JuU 1986/87:22). Vi har därvid framhållit bl. a. massmediernas ansvar för en god och saklig information, t. ex. om rätten till nödvärn. Vi har också understrukit behovet av en snabb och radikal förbättring av ersättningsmöjligheterna enligt brottsskadelagen (1978:413) även i fråga om nödvärnsfall.

Innehållsförteckning

Utredningar m. m.	1
Motioner	1
Utskottet	3
Medelsberäkningen	3
Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare	3
Övriga påföljdsfrågor	5
Vissa frågor om forskning på det kriminalpolitiska området	6
Uppbörd av domstolsböter m. m.	8
Rättelse av dom	10
Återvinningstalan i mål om betalningsföreläggande	11
Tjänsteansvaret	12
Nödvärnsrätten	13
Utskottets hemställan	14
Reservationer	15
1. Påföljdssystemet (mom. 3) (m)	15
2. Villkorlig frigivning (mom. 4) (m)	16
3. Villkorlig frigivning (mom. 4) (c)	17
4. Straffmätning vid återfall (mom. 5) (m, c)	18
5. Olika behandlingsmetoder (mom. 6) (c)	18
6. Könrollernas betydelse (mom. 7) (fp, c)	19
7. Kostnaderna för brott mot enskilda (mom. 8) (m)	19
8. Tjänsteansvaret (mom. 12) (m)	20
Särskilda yttranden	21
1. Villkorlig frigivning och straffmätning vid återfall (mom. 4 och 5) (fp)	21
2. Nödvärnsrätten (mom. 13) (m, fp, c)	21